

Написане лишається

Олексій Неживий

ТАКИМ ГРИГІР ТЮТЮННИК ЗАЛИШИВСЯ В НАШІЙ ПАМ'ЯТІ

Із талановитим літературознавцем і педагогом, самобутньою особистістю Григорієм Авраховим був я знайомий тільки епістолярно. Листування наше розпочалося тоді, коли готував до друку книжки листів, щоденників та записників Григора Тютюнника.

Тепер, перечитуючи ті листи, дивуюся повсякчас неповторному індивідуальному епістолярному стилю Григорія Аврахова.

У листі від 1 лютого 2005 року Григорій Герасимович ділився думками про надіслану йому книжку "...Щоб було слово і світло": Листування Григора Тютюнника": "Утішливо перечитую листи-вісточки побратима (маю відвагу так прозиватися): мовби на живій перемові стою з Григором; упиваюся не тільки ароматом слів, а й обертонами лишень йому властивого іронізму й дотепності.

Шкодную з того, що я неповно збагнув колись "усеохопливість" підготовлюваного Вами публікування реально існуючого епістолярного спадку. Загодя не послав призбирувані манускрипти подарунчих написів на книгах, що засилялися "великому Редакторові Лесі Ленік". А це – чи не всі окремо видані напрацювання Григора.

Не прописав і свою – єдину – пам'ятку: автографічний презент на щойно виданій "Зав'язі": "Аж до землі – отак Вам вклоняюся любий Григорію Герасимович.

Грицько Тютюнник" [5].

Ще раніше, у листі від 5 травня 2004 року, Г. Аврахов писав: "Щодо російськомовних листів Григора до всіх адресатів – належить подавати автентично, без перекладів. Обставини двомовності пояснюються в коментарях. Адже історія скидання вериг омосковлення Григором – окрема, самодостатня притча нашого вічностояння під Сонцем правди" [4].

Їхнє знайомство відбулося в редакції газети "Літературна Україна", а потім зустрівся Г. Аврахов із Григором Тютюнником, коли в Черкаському педагогічному інституті 20 квітня 1964 року відбулася читацька конференція газети "Літературна Україна". Через кілька днів у газеті була опублікована стаття "У веселковому краї", де зазначалося: "Конференцію відкриває декан філологічного факультету доцент Г.Г.Аврахов. Григорій Герасимович якраз і є ініціатором цієї зустрічі, він же – один з багатьох дописувачів "Літературної України" [9].

До речі, принагідно порушимо проблему авторства цієї публікації без підпису. Загалом вона має інформаційний характер, однак завершується ліричними рядками: "... Весняний пружкий вітер б'є у груди кораблів, а за ними дибляться густі снопища білих бризок. Сонце пробиває ті бризки наскрізь і тоді видається, що над Черкасами, над усією Тарасовою землею – від неба й до неба – здіймається прозора й радісна веселка: а під нею пропливають береги, села, дороги, гаї, що так на очах і вибухають зеленню..." [9]. Цей опис своєю образністю надзвичайно схожий на "Прозелень", тобто матеріал, який друкувався в газеті 14 квітня того ж року. Його автором був Микола Ташаненко, тобто Григир Тютюнник...

А Людмила Корецька (Лаврик), односельчанка дружини Григора Тютюнника, згадувала, як після закінчення школи в селі Мануйлівці Козельщанського району

на Полтавщині в 1966 році приїхала до Києва, щоб стати студенткою. Тоді Григорій Тютюнник вирішив: “Будеш складати екзамени на філфак Ніжинського педінституту, там декан – прекрасний фахівець і чудова людина [...]”.

...За наступні 15 років, що залишилися в цьому світі Григорові Михайловичу, мені не доводилося бачити його хоч ще разочок у такому гарному, безтурботному настрої, як того дня по обіді в Аврахова. Чи не вперше почув він високі слова поцінування його творчості, про які тільки мріяв. Аврахов із щирим захопленням твердив, що Григорій – письменник з ласки Божої, і той вірив цим словам, бо були сказані від душі, бо хотів почути від Григорія Герасимовича оцінку своїх творчих страждань – тільки йому вірив на той час. Повага до Аврахова була великою і щирою як до літературознавця, так і до людини [3, 177–178].

Коли вийшла перша книга Григора Тютюнника “Зав’язь”, Григорій Аврахов одразу подав рецензію до “Літературної України”, однак з’явилася вона друком аж у журналі “Дукля” і стала тоді найбільш ґрунтовним та вагомим дослідженням цієї талановитої збірки новел і оповідань.

Узявши за мету показати масштабність і небуденність зображуваних подій та характерів, літературознавець переконливо довів, що за незначною подією у творах Григора Тютюнника бачиться художнє відтворення самого життя народу в усій його повноті й багатогранності, коли в сучасному проглядається споконвічне та кристалізується майбутнє: “Григорій Тютюнник засвідчує неабияку вмільість різьбити характери крупно, зримо, ощадливо. Правдолюб, оскаржник кривди і фальші, письменник являє в “Зав’язі” дозріллі аналітичності мислі, що не спинаються напівпуті, не криється в оглядких недомовках, не припускається ні сентиментальної сльозливості і безпорадності, ні зароматизованої необачливості, байдужості до реально існуючих конфліктів і протиріч” [1, 57]. Поєднання ключових понять – народ і характер, які, на наш погляд, провідні для з’ясування творчого методу Григора Тютюнника, теж уперше застосував у літературних студія Григорій Аврахов: “Турботні, щиросердні авторські роздуми над суттєвими явищами народного життя, його видимими нескладностями і драматизмом постали в книзі барвистим суцвіттям запам’ятливих характерів чи, принаймні їх рельєфних контурів” [1, 58].

Була ще одна пам’ятна зустріч. Тепер уже в Ніжинському педагогічному інституті на літературному вечорі в 1968 році, який мав сумні наслідки і для письменників, і для організатора, про що й розповідає Г. Аврахов у спогаді “Григорій Тютюнник, яким прописався в моєму серці”. Його він адресував мені разом із листом від 9 лютого 2007 року, де зазначав: “... Надсилаю ще дванадцятьма роками писане сповідальне слово”.

А ще в листі Г. Аврахов писав: “Мої стосунки з Григором були і щасливі (короткочасністю своєю), і драматичні, особливо після зустрічі молодих українських митців із студентами Ніжинського педагогічного інституту, за що нас травили звідусіль; сягнули до трагічності роз’єднань, коли гебівська камарилья брутально пригрозила розправами за спроби відновити стосунки поміж нас: після жорстоких баніцій (а власне – погребу мене заживо) у квітні 1973 року” [4].

Коли мова йде про тодішню зустріч письменників у Ніжинському державному університеті, варто навести офіційний документ – доповідну записку секретаря Чернігівського обкому компартії М. Борисенка, особливо ту частину, що стосується Григора Тютюнника та Г. Аврахова: “Потім Г. Тютюнник прочитав свою ненадруковану новелу “Медаль”. Вона прозвучала як наклеп на нашу радянську дійсність. В новелі йде розповідь про літнього колгоспника, який доглядає худобу. Він живе погано, ходить у брудній порваній одежі, їсть “коричневу колхозну похлебку” з квасолі і допрацювався до того, що опухли ноги і не може підвестися. Одного дня його запросили до клубу і в присутності семи чоловік представник райкому партії вручив йому медаль. Дорогою він зняв медаль з грудей, вона холодила йому руку. Дома, поклавши її поруч з нагородами, одержаними в роки війни, він став біля пічки, лузав насіння і з тугою думав, як добре він жив колись, їв пироги з калиною і т. д.” [7, 4].

Після такого своєрідного і специфічного “літературознавчого аналізу” не забарилися й суто партійні висновки: “26 грудня 1968 року бюро міськкому КП України, обговоривши на своєму засіданні питання про серйозні недоліки в організації цієї зустрічі, вказало ректору Горбачу В.М. і секретарю партбюро Власенку І.В. на їх безвідповідальне ставлення до підготовки і проведення зустрічі студентів з групою українських літераторів, які неодноразово піддавалися критиці в пресі за свої помилки. Цим же рішенням бюро міськкому КП України зобов’язало партбюро парторганізації розглянути питання і притягти до партійної відповідальності комуністів Аврахова Г.Г. і Батумського А.Д., які особисто відповідали за проведення цієї зустрічі.

Партбюро і парторганізація гостро засудили неправильну поведінку комуністів – керівників філологічного факультету педінституту, які на цій зустрічі зайняли позицію невтручання. Зараз обком і міськком КП України вирішують питання про укріплення філологічного факультету більш підготовленими і політично зрілими кадрами.

Доповідаючи про це, просимо ЦК КП України вплинути на керівництво та партком Спілки письменників України, щоб вони більш вимогливо ставились до діяльності літераторів, не пускали на самоплив, а контролювали їх зустрічі з трудящими, особливо з молоддю республіки” [7, 5].

Думається, що це – найбільш промовисте підтвердження того, як ставилася офіційна влада до творчості Григора Тютюнника. Тому новела “Медаль” так і не була надрукована за життя автора, а вперше прийшла до читача в 1985 році, у двотомному виданні, яке підготував до друку Анатолій Шевченко.

А тепер про мемуари. За ці двадцять вісім років, як Григор Тютюнник пішов із життя, про нього опубліковано спогадів чи не найбільше, якщо мати на увазі всіх українських письменників другої половини ХХ століття. Це й окремі книжки, збірники, а ще десятки публікацій у періодичних виданнях. Однак нерідко їх автори вдаються до образного відтворення тих епізодів, які важко назвати біографічними, при цьому на перше місце чомусь ставлять своє ім’я. Так, письменник Микола Малахута в рецензії “Долиною смерті” пише: “Пригадую, як у часи, коли цькували “Собор”, в Ірпені, у Будинку творчості Федір Зубанич (царство йому небесне) вмикав нам у кімнаті “Запорозький марш”, записаний у нього на магнітофонну плівку, і, щоразу зворушений од тієї жужньої давньої мелодії, яка пахла волею, плакав Григор Тютюнник...” [6].

Подібна сентиментальність у спогадах про Григора Тютюнника проступала в цього автора й раніше: “Він поволі опустив чоло на моє плече, і я чув, як сиві кільця його буйного чуба терлися об мою щоку...” [2, 311].

Деякі інші інтонації, навіть деякою мірою детективні, у спогадах Миколи Стеблини “Уособлена совість літератури”. Ідеться про те, як у сімдесяті роки тоді ще капітан КДБ Марчук досить своєрідно піклувався про письменницьке реноме Григора Тютюнника: “В кафе він уже очікував мене. Парували перед ним на столику дві чашечки кави. Привітавшись приязно, руку потиснув, почав заспокоювати:

– Не хвилюйтеся, йтиметься не про вас. Про Григора Михайловича Тютюнника. Післязавтра буде пленум Спілки письменників. Треба, щоби Григор Михайлович не виступав і не кидав реплік. Знаєте, одразу радіостанція “Свобода” чи інші розтрублять хід зібрання. Григору Михайловичу це піде на шкоду. Отож прошу вас зробити так, щоби він не виступав і не кидав реплік” [8].

Після цієї цитати так і хочеться запитати в автора: “А хто ж тоді подбав про акредитацію кореспондента радіостанції “Свобода” на пленумі Спілки письменників? Теж капітан КДБ Марчук?”

У спогадах Г. Аврахова про нечасті зустрічі із Григором Тютюнником говориться досить аргументовано та переконливо, хоча й із певним пафосом, але достовірно, із посиленням на інші біографічні джерела життя письменника. Звісно, що в 1985 році автору був недоступний офіційний партійний документ, що зберігався в партархіві з грифом “таємно”.

За змістом мемуарний твір Г. Аврахова написаний в епістолярній формі, однак ім’я адресата залишилося невідомим. Сам Григорій Герасимович так і не відповів на запитання, до кого він звертався в листі.

Уже в 2002 році Г. Аврахов опублікував у журналі “Дивослово” лист Григора Тютюнника до редактора видавництва “Молодь” Олени Ленік, який датовано 10 серпня 1977 року.

Спогади Григорія Аврахова – ще один важливий штрих до наукової біографії Григора Тютюнника. До того ж написані вони рукою самобутнього вченого, який завжди був українцем.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Аврахов Г.* Перші радощі перших відкриттів // *Дукля.* – 1967. – №7. – С. 56 – 60.
2. *Вічна загадка любові:* Літ. спадщина Григора Тютюнника, спогади про письменника / Упоряд. А.Я.Шевченко. – К., 1988. – 495с.
3. *Корецька (Лаврик) А.* Літо з Григором Тютюнником // *Беззілля.* – 2004. – №9. – С. 176 – 182.
4. *Лист* Григорія Аврахова до Олексія Неживого від 16 березня 2004 року. – Особистий архів автора.
5. *Лист* Григорія Аврахова до Олексія Неживого від 1 лютого 2005 року. – Особистий архів автора.
6. *Малахута М.* Долиною смерті // *Літературна Україна.* – 2005. – 23 червня.
7. “*Націоналістичні і наклепницькі збочення*” // *Сіверянський літопис.* – 1997. – №5. – С. 3–5.
8. *Стеблина М.* Уособлена совість літератури // *Літературна Україна.* – 2005. – 14 квіт.
9. *У веселковому краї* // *Літературна Україна.* – 1964. – 28 квіт.

Григорій Аврахов

ГРИГІР ТЮТЮННИК, ЯКИМ ПРОПИСАВСЯ В МОЄМУ СЕРЦІ

Високоповажний Земляче!

Із великим інтересом читав і перечитував іскрометного Вашого листа. Тепер я твердо переконаний: у тім, що ми з Вами не листувалися систематично (ну хоча б спорадично), чинилося велике зло. Бо листи – матеріалізовані документи, тоді як розмови наші – безслідно (принаймні для інших) гинули одразу за умовчанням голосів. А предмети ж розмов (інтересні для нас, майже ровесників) – не тільки двох дивакуватих невдах стосувалися. То – всезагальна біль мислячої частки на землі сущих. І болітиме тим гіркосутнім досвідом пережитого ще не одне покоління нащадків наших.

Яким же дорогоцінним документом було б убережене часом свідчення об’єктивних очевидців!

“Велике діло – писані слова!” – мудро сказала проречиста поетка нашого часу, даючи достойні уроки для митців. І не тільки для виняткових талантів. Далєбі, потомки наші преславні таки занадто рв’яно хапалися писати історію списом та шаблею, забуваючи при тім про зброю далекосяжної дії – всеможне перо в обладі таланта. Свідомого, совісного таланта, що творить навічні документні свідчення пережитого...

От був народ! Що римляни, що греки.

На всі віки нащадкам запасли.

А ми... А ми!.. Хоч би які лелеки

Гомера нам в колыску принесли [2].

Якби ж, проситиму в додаток благальному молінню Дяка предтечі, нам прибуло ще й світлого розуму плекати, берегти, боронити, стояти на сторожі талантів, що не так уже й скупо дарує провидіння...

Основу для продуктивного листування (не з дрібничкових питань юдольного побутовизму) завжди становили схожі інтереси, якісь обом сторонам болючі проблеми чи життєві явища, неординарні уми, непересічні людські особистості, що з ними доводилося входити в контакт або спостерігати за ними. І зовсім не обов’язково, щоб погляди сторін у цих питаннях були завсюдно ідентичними. У